

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Anayasa Mahkemesi Başkanlığından:

**İKİNCİ BÖLÜM
KARAR****KUDUS-İ ŞERİFTE KAIN MARYAKOP ERMENİ KİLİSESİ VAKFI BAŞVURUSU**

Başvuru Numarası : 2016/14982

Karar Tarihi : 12/9/2019

Başkan y. : Recep KÖMÜRÇÜ

Üyeler : M. Emin KUZ
Rıdvan GÜLEÇ
Recai AKYEL
Yıldız SEFERİNOĞLU

Raportör : Özgür DUMAN

Başvurucu : Kudus-i Şerifte Kain Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfı

Vekili : Av. Ali ELBEYOĞLU

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvuru bir vakfın mazbut vakıflar arasına alınması işlemine karşı açılan davanın ehliyet yönünden reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

II. BAŞVURU SÜRECİ

2. Başvuru 26/8/2016 tarihinde yapılmıştır.

3. Başvuru, başvuru formu ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesinden sonra Komisyona sunulmuştur.

4. Komisyonca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

5. Bölüm Başkanı tarafından başvurunun kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılmasına karar verilmiştir.

6. Başvuru belgelerinin bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına (Bakanlık) gönderilmiştir. Bakanlık görüş bildirmemiştir.

III. OLAY VE OL GULAR

7. Başvuru formu ve eklerinde ifade edildiği şekliyle olaylar özetle şöyledir:

A. Uyuşmazlığın Arka Planı

8. Başvurucu merkezi Kudüs şehrinde olan Ermeni kilisesi vakfidir.

9. Vakıflar Genel Müdürlüğüne (Genel Müdürlük) "*İstanbul-Kumkapı'da Kudüs'e bağlı Maryakup Ermeni Kilisesi Vakfının*" teftişi sonucu bir rapor düzenlenmiştir. Bu raporun ilgili kısmı şöyledir:

"...mezkûr vakfın 1322 tarihli ilâmla Kudüs'deki Maryakup Kilisesi fukaralarına yardım gayesi ile kurulduğu, Kudüs'deki Maryakup Ermeni Kilisesinin Ürdün Krallığı hudutları içerisinde kalan Ermeni Patrikhanesine bağlı olduğu, Kudüs Patrik Kaymakamı tarafından vakfın idaresi hususunda İstanbul Kumkapı'daki Ermeni Patrikhanesi Hukuk Müşaviri [M.A.ya] vekâletname verildiği, ancak vakfın gelir-giderlerinin hâlen İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne takip edildiği, bu durum muvacehesinde gelirleri ile yurt dışındaki gayesini gerçekleştirmesine fiilen imkân olmayan vakfın 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 3513 sayılı Kanunla değişik 1. maddesinin (D) fıkrası gereğince mazbut vakıflar arasında alınması [uygun olur.]..."

10. Vakıflar Genel Müdürlüğü 12/4/1973 tarihli bir yazı ile söz konusu vakfın gelirlerinin kaç senedir idarelerince tahsil edildiği ve hangi kilisenin fukarasına sarf olunduğunun tetkikini İstanbul Bölge Müdürlüğünden sormuştur. Bölge Müdürlüğüne verilen cevap yazısında; gelir fazlalarının 1934 ila 1950 yıllarına ait olanlarının emanet hesabına alınarak Av. M.A.ya ödendiğini, ancak hangi kilisenin fukarasına sarf olunduğu veya paranın akıbeti hususunda bir bilgiye rastlanılmadığı bildirilmiştir.

11. İdare Meclisi 18/7/1973 tarihinde bu vakfın mazbut vakıflar arasına alınmasına karar vermiştir. Kararın gerekçesinde, 5/6/1935 tarihli ve 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinin birinci fıkrasının (D) bendine göre kanunen veya fiilen hayri hizmeti kalmamış olan vakıfların, Genel Müdürlükçe idare edileceği ve bunlara mazbut vakıflar denileceği belirtilmiştir. Kararda, bu hükme göre Türkiye'deki akarların *meşrutunleyhi* olan hayrata hizmeti ve gelirlerinin hayratına sarfı fiilen kalmış olduğundan bu vakıf namına kayıtlı akarların mazbut vakıflar hâline geldiği ve Patrikhane ile Manastırın müdahale hakkının kalmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca yönetici veya yönetim kurulu seçimine rastlanılmayan vakfın mülhak vakıf gibi idare edilerek yıllık kesin hesaplarının tanzim edildiği açıklanmıştır.

12. Bu vakfın vakfiyesine rastlanılmamış olup Rumi takvime göre 1322 tarihli (Miladi 1906-1907) bir hüccet mevcuttur. Söz konusu hüccetin ilgili kısmı şöyledir:

"Kudüsi şerifte kain ermeni milletine mahsus Mar Yakup manastırının ba senedi hakani mali müşteresi olan İzmid sancağına tabi Yalova kazasında Süleyman Bey mahallesinde mukadema ... Srf mülk bir bap hane maa bahçe ve ehlyevm ... bir bap mağaza ve ... bir bap han ve ... Fırın maa odalar ve ... İki bap dükkan ve .. Bir kuta tarla manastırı mezkûrda vakfedilmek ve icareteyn suretiyle ileride talibine satılmak üzere vakfiyesinin tanzimi hakkında Kudüsü şerif ermeni patrikliği darsaadet vekili Kiğork Elpiskopos mührüyle memur nezareti celilei evkafa takdim olunup ... Kudüsü Şerifte vaki Mar Yakup manastırına merbut olmak üzere mukayyet iken ... İstanbul'da Kumkapı'da kâin Kudüsü Şerif ermeni patrikhanesine merbut patrikhane odasına varup ceridede ... huzurlarında akdi meclisi şer'i ali ettikte Kudüsü Şerifte kâin ermeni milletine mahsus Mar Yakup kilisesinde bulunan fukarai ruhi ve eytam ve bikesler vakfının mütevellisi ve Kudüsü şerif patrikliği darsaadet vekili hürmetlü Kiğork piskopos Efendi veledi papas ... İştira olunup taliplerine icar ile hasıl olan icarat ve gallatı meşrutünleh olan Kudüsü Şerifte kain Mar Yakup kilisesi evkafından olup benim asla ve kat'a alaka ve ... yoktur deyu ... [bittaleb ketb ve imlâ olundu]."

B. Başvuruya Konu İptal Davası Süreci

13. Başvurucu, mazbut vakıflar arasına alınma yönündeki idari işleme karşı 19/7/2012 tarihinde Ankara 15. İdare Mahkemesinde (Mahkeme) iptal davası açmıştır. Başvurucu dava dilekçesinde 18/3/1888 tarihli St. James Kardeşliği Genel Kurulunca çıkarılan yönetmelikle kurulan ve aynı yönetmelikle Kudüs St. James Ermeni Patrikhanesince yönetilen bir vakıf olduğunu, Türkiye'de herhangi bir şubesi veya temsilcisinin de bulunmadığını belirtmiştir. Başvurucu davaya konu idari işlemin hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir. Vakfın fakir ve fukaranın barınma, yeme ve işme masrafları ile eğitim masraflarının karşılanması için kurulduğunu belirten başvurucu yabancı vakıf statüsündeki vakıflar yönünden Genel Müdürlüğün işlem yapma yetkisinin olmadığını öne sürmüştür.

14. Davalı idarenin cevap dilekçesinde; başvurunun 18/3/1888 tarihinde Kudüs'te kurulmuş bir vakıf olduğu ve o tarihte yürürlükte olan mevzuat gereği yabancı tüzel kişilerin Osmanlı toprağında taşınmaz edinmesine imkân bulunmadığı belirtilmiştir. Ayrıca 16/2/1912 tarihli Eşhas-ı Hükmiyenin Emvali Gayrimenkuleye Tasarruflarına Mahsus Kanun-u Muvakkat hükümlerinden yalnızca Osmanlı cemaat ve müessesatı hayriyesinin yararlanabileceği ifade edilmiştir. Davalı idareye göre, yabancı bir hükmi şahıs olduğu için söz konusu mevzuata göre başvurucu Türkiye'de taşınmaz edinemeyeceğinden, kendisine ait olduğunu ileri sürdüğü taşınmazlar başka bir vakfa aittir. Bunun yanında, vakıf kayıtları arşivine göre 647 numaralı defterin 14. sayfasının 40. sırasında kayıtlı Kudüste Maryakop Ermeni Manastırı Vakfına ait Hicri 21 Zilhicce 1246 (Miladi 2/6/1831) tarihli hüccet ile Hicri 1270 (Miladi 1854) tarihli temessük kaydına göre söz konusu vakfın Şeyhülislam nezaretinde yönetilip Osmanlı devleti hukuk kurallarına göre kurulan ve işleyen bir vakıf olduğu belirtilmiştir. İdare başvurucu vakfın ise 1888 yılında İsrail'de kurulduğu ifade edildiğine göre bu vakıf ile bir ilgisinin olmadığını savunmuştur. İdare son olarak Hicri 1246 tarihli hüccete göre Miladi 1831 yılında kurulan vakfın 1948 yılında bağımsızlığını kazanan İsrail'de kurulan başvurucu vakıf ile aynı vakıf olmadığını ifade etmiştir.

15. Mahkeme 12/12/2013 tarihinde davanın reddine karar vermiştir. Kararın gerekçesinde, Genel Müdürlüğün Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı arşivindeki 647 numaralı defterin 14. sayfasının 40. sırasında kayıtlı 21 Zilhicce 1246 (Hicri) tarihli *hüccete* değinilmiştir. Gerekçede, Kudüs-i Şerifte Kain Maryakop Ermeni Manastırı Vakfından bahsedilen bu *hüccete* göre İstanbul'un çeşitli semtlerinde taşınmazı bulunan ve dava konusu işlemde mazbut vakıflar arasına alınan vakfın da bu *hüccete* geçen vakıf olduğunun kabulü gerektiği belirtilmiştir. Mahkeme, Hicri 1246 yılının Miladi olarak 1831 yılına tekabül ettiğine işaret ederek bu açıdan mazbut vakıflar arasına alınan vakfın 1831 yılında mevcut olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme başvurucu vakfın ise dava dilekçesinde belirtildiği üzere 18/4/1888 tarihli St. James Kardeşliği Genel Kurulunca çıkarılan yönetmelikle kurulduğunu belirtmiş, bu sebeple dava konusu işlemde bahsi geçen vakıf ile davacı vakfın aynı vakıf olmadıklarını açıklamıştır. Mahkeme başvurucu vakfın dava konusu işlemde bahsi geçen vakıf olmadığı kanaatiyle bu davayı açmada menfaatinin ve ehliyetinin bulunmadığı sonucuna varmıştır.

16. Başvurucunun temyiz ettiği karar Danıştay Onuncu Dairesince 15/12/2014 tarihinde onanmıştır. Başvurucunun karar düzeltme talebi ise aynı Daire tarafından 13/6/2016 tarihinde reddedilmiştir.

17. Nihai karar başvurucu vekiline 1/8/2016 tarihinde tebliğ edilmiştir.

18. Başvurucu 26/8/2016 tarihinde bireysel başvuruda bulunmuştur.

C. Alacak Davası Süreci

19. Başvurucu İstanbul'un Üsküdar ilçesinde bulunan bazı taşınmazlara ilişkin olarak vakıf lehine icareteyn şerhi olmasına rağmen davalı idare tarafından taviz bedeli tahsil edilerek haksız olarak şerhlerin kaldırıldığı gerekçesiyle Ankara 10. Asliye Hukuk Mahkemesinde (Asliye Hukuk Mahkemesi) 6/11/2013 tarihinde Genel Müdürlük aleyhine alacak davası açmıştır.

20. Asliye Hukuk Mahkemesi, Kudüs-i Şerifte Kain Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfı ile Mazbut Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfının aynı olup olmadığını İstanbul Ermeni Patrikliğinden sormuştur. Patrikliğin 23/7/2013 tarihli yazısında, Maryakop Ermeni Kilisesi Manastırı Vakfının merkezinin Kudüs'te olup Türkiye'de Maryakop Ermeni Kilisesi adında merkezi olan bir vakfın bulunmadığı bildirilmiştir. Patriklik ayrıca Maryakop Ermeni Manastırı Dünya'da sadece Kudüs'te bulunduğunu ve Kudüs Ermeni Patrikliği tarafından idare edildiğini, Türkiye'de şubesinin bulunmadığını açıklamıştır.

21. Asliye Hukuk Mahkemesinin yazısı üzerine Dışişleri Bakanlığınca gönderilen cevap yazısının ekinde 30/8/2013 tarihli Kudüs Başkonsolosluğunun vakıf hakkındaki notu gönderilmiştir. Bu notta, vakıf hakkında bilgi edinmek üzere Piskopos ile görüşüldüğü, bu vakfın Selahaddin Eyyubi zamanından itibaren bin yılı aşkın bir süredir Kudüs'te bulunduğu ve Yavuz Sultan Selim'den başlamak üzere bütün Osmanlı padişahlarının manastıra ilişkin fermanlarının Patrikhanede saklandığı belirtilmiştir. Nota göre Patrikhanedeki eşyanın üzerinde İngilizcesi *Saint James* karşılık gelen *Maryakop* Manastırı Vakfına ait olduğuna dair etiketler bulunmaktadır. Patrikhanenin tam adı *The Armenian Orthodox Patriarchate (Convent) of St. James* olarak geçmektedir. Notta *Maryakop Kilisesi*, *Maryakop Manastırı*, *Maryakop Manastırı Vakfı* gibi tanımların hepsinin halk tarafından Kudüs Ermeni Patrikhanesini işaret ettiği, Kudüs Ermeni Patriğinin vakfın başkanı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca vakfın Ermeni toplumuna çeşitli hizmetler götürdüğü, 1865 yılında açılan kız okulunun 1927 yılından beri karma eğitim verdiği, vakfa bağlı bir din okulunun da bulunduğu açıklanmıştır. Son olarak Kudüs Eski Şehir'deki Ermeni mahallesinde vakfın hissedar olduğu taşınmazlardan toplanan gelirler ve cemaatin bağışları gibi gelir kalemlerinin olduğu ifade edilmiştir.

22. Asliye Hukuk Mahkemesi 24/3/2015 tarihinde davanın reddine karar vermiştir. Kararın gerekçesinin ilgili kısmı şöyledir:

"... Toplanan deliller, Ermeni Patrikliği cevabi yazısı, İstanbul 15. İdare Mahkemesinin 2012/1162 esas 2013/1751 karar sayılı ilamı, keza İstanbul 10. Asliye Hukuk Mahkemesinin 2012/18 esas ve 2014/156 karar sayılı ilamı nazara alındığında davacı Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfı ile davalı idarenin belirttiği mazbut Maryakop Kilisesi Vakfının aynı vakıflar olmadığı, dava dilekçesinde belirtilen taşınmazlarla ilgili olarak da davacı vakfın bir ilgisinin olmadığı, davacı vakfın 8 Mart 1888 tarihinde St. James Kardeşliği Genel Kurulunca çıkarılan bir yönetmelikle kurulan bir vakıf olduğu, mazbut Maryakop Kilisesi Vakfının ise 1831 yılında Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan bir vakıf olması nedeniyle davacı vakfın Maryakop Kilisesi Vakfı ile bu vakıf adına kayıtlı taşınmazlar ile bir ilgisi bulunmadığından açılan davanın reddi gerektiği sonucuna varmıştır."

23. Bu karar tebliğe çıkarılmamıştır.

IV. İLGİLİ HUKUK

A. Ulusal Hukuk

24. 2762 sayılı mülga Kanun'un 1. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"4 birinci teşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan

...

D - Kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış olan vakıflar,

...

Vakıflar Umum Müdürlüğüne idare olunur. Bunların hepsine birden (Mazbut vakıflar) denir.

(Değişik: 31/5/1949-5404/1 md.) Mütevelliliği vakfedenlerin fer'ilerine şart edilmiş vakıflara (Mülhak Vakıflar) denir. Bunlar mütevellileri tarafından idare olunur. Mütevelliler Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve Genel Müdürlük de İdare Meclisinin kontrolü altındadır.

..."

25. 2762 sayılı mülga Kanun'un 18. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"Birinci maddede zikredilen mülhak vakıfların tevliyetleri bu kanun hükümleri dairesinde Umum Müdürlükçe tevcih olunur. Milli sınırlar dışında kalan vakıfların mütevellilikleri vakfiyetlerine göre tevcih olunur."

26. 20/2/2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 3. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"Bu Kanunun uygulanmasında;

...

Mazbut vakıf: Bu Kanun uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilen vakıfları,

Mülhak vakıf: Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları,

Cemaat vakfı: Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıfları,

...

İfade eder."

27. 5737 sayılı Kanun'un 6. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"Mazbut vakıflar, Genel Müdürlük tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Mülhak vakıflar, Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. Vakıf yöneticileri kendilerine yardımcı tayin edebilirler. Mülhak vakıf yöneticilerinde aranacak şartlar ile yardımcıların nitelikleri yönetmelikle düzenlenir. Vakfiyedeki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısttılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik yenisine verilinceye kadar, vakıf işleri Genel Müdürlükçe temsilen yürütülür.

Cemaat vakıflarının yöneticileri mensuplarınca kendi aralarından seçilir. Vakıf yöneticilerinin seçim usûl ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

..."

28. 5737 sayılı Kanun'un 7. maddesinin ikinci fıkrası şöyledir:

"Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mazbut vakıflar arasına alınan vakıflarla, bu Kanuna göre mazbut vakıflar arasına alınan vakıflara bir daha yönetici seçimi ve ataması yapılamaz."

29. 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "*Dilekçeler üzerine ilk inceleme*" kenar başlıklı 14. maddesinin (3) numaralı fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

"Dilekçeler,

...

c) Ehliyet,

...

yönlerinden sırasıyla incelenir."

30. 2577 sayılı Kanun'un "*İlk inceleme üzerine verilecek kararlar*" kenar başlıklı 15. maddesinin birinci fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

"Danıştay veya idare ve vergi mahkemelerince yukarıdaki maddenin 3 üncü fıkrasında yazılı hususlarda kanuna aykırılık görülürse, 14 üncü maddenin;

...

b) 3/c, 3/d ve 3/e bentlerinde yazılı hallerde davanın reddine,

...

Karar verilir."

B. Uluslararası Hukuk

31. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

"Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ... konusunda karar verecek olan,... bir mahkeme tarafından ... görülmesini isteme hakkına sahiptir..."

32. İlgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı için bkz. *Ali Diren*, B. No: 2015/13108, 18/4/2018, §§ 26-29.

V. İNCELEME VE GEREKÇE

33. Mahkemenin 12/9/2019 tarihinde yapmış olduğu toplantıda başvuru incelenip gereği düşünüldü:

A. Mahkemeye Erişim Hakkının İhlal Edildiğine İlişkin İddia

1. Başvurucunun İddiaları

34. Başvurucu vakıf, mazbut vakıflar arasına alınma işlemine karşı açtığı davanın ehliyet yönünden reddedildiğinden yakınarak derece mahkemelerinin kararlarında belirtildiğinin aksine Türkiye'de bir merkezinin, şubesinin veya temsilcisinin olmadığını vurgulamıştır. Başvurucu; 18/3/1888 tarihli St. James Kardeşliği Genel Kurulunca çıkarılan bir yönetmelikle kurulan, aynı yönetmeliğe göre Kudüs St. James Ermeni Patrikhanesince yönetilen, İsrail'de faaliyet gösteren ve merkezi Kudüs şehrinde olan bir vakıf olduğunu belirtmiştir. Başvurucuya göre dava konusu idari işlemin muhatabı olan Maryakop Kilisesi Vakfı aynı vakıf olduğundan ortada tek bir vakıf bulunmaktadır. Başvurucu, davalı idarenin cevap dilekçesinde de bu vakfın Kudüs'te olduğunun ve Türkiye'deki temsilcisinin de başvurucunun avukatı olan Av. M.A. olduğunun kabul edildiğini ifade etmiştir.

35. Başvurucu ayrıca, Türkiye Ermeni Patrikliğinin konu hakkındaki yazısı ile Kudüs Başkonsolosluğunun raporunu delil olarak göstermiştir. Buna göre söz konusu vakfın ilk kuruluş tarihinin ne 1831 ne de 1888 olduğu, Yavuz Sultan Selim tarafından çıkarılan fermanla kurulduğu öne sürülmüştür. Başvurucu o günden beri Kudüs'te faaliyet gösterdiğini ve İstanbul, Erzurum ve Adana'da birçok taşınmazı bağış yoluyla edindiğini, Kudüs'ün elden çıkmasından sonra Türkiye'de kalan taşınmazlar yönünden sorunlar yaşandığını belirtmiştir. Başvurucu Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki temsilcileri aracılığıyla mülklerin idare edildiğini, bu amaçla Av. M.A.nın yetkilendirildiğini, ancak daha sonra takip imkânının ortadan kalktığını ve davalı idarenin habersiz olarak vakfı mazbut vakıflar arasına aldığı beyan etmiştir. Başvurucu sonuç olarak merkezi yurt dışında olan bir vakfın yönetimine el konulamayacağını belirterek buna ilişkin olarak açılan davanın da ehliyet yönünden reddedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

2. Değerlendirme

36. Anayasa'nın "*Hak arama hürriyeti*" kenar başlıklı 36. maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."

37. Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder (*Tahir Canan*, B. No: 2012/969, 18/9/2013, § 16). Başvurucunun yukarıda yer verilen şikâyetlerinin özü, dava konusu işlemin muhatabı olan vakıf olmadığı gerekçesiyle idari işlemin iptali istemiyle açtığı davanın ehliyet yönünden reddedilmesine ilişkindir. Bu itibarla başvuru ihlal iddiaları adil yargılanma hakkının güvencelerinden biri olan mahkemeye erişim hakkı kapsamında incelenmiştir.

a. Kabul Edilebilirlik Yönünden

38. Açıkça dayanaktan yoksun olmadığı ve kabul edilemezliğine karar verilmesini gerektirecek başka bir neden de bulunmadığı anlaşılan mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir.

b. Esas Yönünden

i. Hakkın Kapsamı ve Müdahalenin Varlığı

39. Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddiada bulunma ve savunma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla mahkemeye erişim hakkı, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün bir unsurudur (*Özbakım Özel Sağlık Hiz. İnş. Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti.*, B. No: 2014/13156, 20/4/2017, § 34).

40. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, bir temel hak olmanın yanında diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanmayı ve bunların korunmasını sağlayan etkili güvencelerden biridir. Bu bakımdan davanın bir mahkeme tarafından görülebilmesi ve kişinin adil yargılanma hakkı kapsamına giren güvencelerden faydalanabilmesi için ilk olarak kişiye iddialarını ortaya koyma imkânının tanınması gerekir. Diğer bir ifadeyle dava yoksa adil yargılanma hakkının sağladığı güvencelerden yararlanmak mümkün olmaz (*Mohammed Aynosah*, B. No: 2013/8896, 23/2/2016, § 33).

41. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kapsamında yaptığı değerlendirmelerde mahkemeye erişim hakkının bir uyumsuzluğu mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyumsuzluğun etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına geldiğini ifade etmiştir (*Özkan Şen*, B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 52).

42. Bireyin kamu makamları tarafından kamu gücü kullanılarak hakkında gerçekleştirilen ve sonuçları itibarıyla hukuksal durumunu, dolayısıyla menfaatini etkileyen bir idari işlemle ilgili uyumsuzluğun mahkeme önünde incelenmesi imkânından yoksun bırakılması mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil eder.

43. Bireysel başvuruya konu olayda başvuru tarafından mazbut vakıflar arasında alınmasına ilişkin idari işlemin uyumsuzluk konusu edildiği bir idari dava söz konusudur. Başvurucunun söz konusu idari işlemin iptali istemiyle açtığı davada, dava konusu işlemin muhatabının başka bir vakıf olduğu gerekçesine dayalı olarak reddedilmesi nedeniyle başvuru mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahalenin bulunduğu görülmektedir.

ii. Müdahalenin İhlal Oluşturup Oluşturmadığı

44. Anayasa'nın 13. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"Temel hak ve hürriyetler, ... yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, ... ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

45. Yukarıda anılan müdahale, Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen koşullara uygun olmadığı takdirde Anayasa'nın 36. maddesinin ihlalini teşkil edecektir. Bu sebeple müdahalenin Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen ve somut başvuruya uygun düşen, kanun tarafından öngörülmeye, haklı bir sebebe dayanma, ölçülülük ilkesine aykırı olmama koşullarına uygun olup olmadığının belirlenmesi gerekir.

(1) Kanunilik

46. Somut başvuruda, derece mahkemelerinin başvurusunun davaya konu idari işlemin muhatabı vakıf olmadığı gerekçesiyle davayı ehliyet yönünden reddettikleri anlaşılmaktadır. İdari yargıda *dava açma ehliyetiyle* ilgili düzenlemelere 2577 sayılı Kanun'un 28. ve 29. maddelerinde yer verildiği görülmektedir. Buna göre anılan hükümler mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahalenin kanuni dayanağını oluşturmaktadır. Söz konusu kanun hükümlerinin somut olay bağlamında uygulanması ve sonuçları ise ölçülülük bağlamında değerlendirilecektir.

(2) Meşru Amaç

47. Anayasa'nın 36. maddesinde hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olduğu söylenemez. Özel sınırlama nedeni öngörülmemiş hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da Anayasa'nın başka maddelerinde yer alan kurallara dayanılarak bu hakların sınırlandırılması mümkün olabilir. Dava açma hakkının kapsamına ve kullanım koşullarına ilişkin bir kısım düzenlemenin hak arama özgürlüğünün doğasından kaynaklanan sınırları ortaya koyan ve hakkın norm alanını belirleyen kurallar olduğu açıktır. Ancak bu sınırlamalar Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvencelere aykırı olamaz (*Yusuf Bilin*, B. No: 2014/14498, 26/12/2017, § 53; AYM, E.2015/96, K.2016/9, 10/2/2016, § 10).

48. Yargılama usullerinin düzenlenmesinde usul ekonomisinin gözetilmesi, bu suretle iyi adalet yönetiminin de sağlanarak kamu yararının gerçekleştirilmesi Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkesinin gereklerinden biridir. Dolayısıyla usul ekonomisi ile iyi adalet yönetimi ilkesi gözetilerek idari işlemlerin dava konusu edilebilirliğinin belli koşullara bağlanması mümkündür. Bu durumda müdahalenin yukarıda değinilen kamu yararının gerçekleştirilmesine yönelik meşru bir amaca dayandığı sonucuna ulaşılmıştır.

(3) Ölçülülük

(a) Genel İlkeler

49. Anayasa Mahkemesi; bireysel başvuru kapsamında yaptığı değerlendirmelerde kişinin mahkemeye başvurusunu engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hâle getiren,

bir başka anlatımla mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamaların mahkemeye erişim hakkını ihlal edebileceğini ifade etmiştir (Özkan Şen, § 52).

50. Ölçülülük ilkesi, *elverişlilik*, *gereklilik* ve *orantılılık* olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. *Elverişlilik* öngörülen müdahalenin ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirme elverişli olmasını, *gereklilik* ulaşılmak istenen amaç bakımından müdahalenin zorunlu olmasını yani aynı amaca daha hafif bir müdahale ile ulaşılmamasının mümkün olmamasını, *orantılılık* ise bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir (AYM, E.2011/111, K.2012/56, 11/4/2012; E.2016/16, K.2016/37, 5/5/2016; Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013, § 38).

51. Ölçülülüğün üçüncü alt ilkesi olan orantılılık, hakkın sınırlandırılması hâlinde elde edilmek istenen kamu yararı ile bireyin hak ve özgürlükleri arasında adil bir dengenin sağlanmasını gerektirmektedir. Öngörülen tedbirin bireyi olağan dışı ve aşırı bir yük altına sokması durumunda müdahalenin orantılı ve dolayısıyla ölçülü olduğundan söz edilemez. Bu itibarla uygulanan tedbirle başvuruculara aşırı ve orantısız bir yük yüklenmemesi gerekmektedir (Levent Tütüncü, B. No: 2015/3690, 18/7/2018, § 52).

52. Ehliyet kavramı, taraf ehliyeti ve dava ehliyeti kurumlarını kapsamaktadır. Öğretilen ve uygulamada birleştiği üzere dava ehliyeti, gerçek ve tüzel kişilerin medeni hakları kullanma yeterliğinin usul hukukunda somutlaşması, biçime dönüşmesidir. Taraf ehliyeti ise davada bir yan olma yeterliğini anlatır ve medeni haklardan yararlanma yeterliğinin usul hukukunda biçimlenişidir (AYM, E.1987/30, K.1988/5, 15/3/1988).

53. Dava konusu edilen bir idari işlemin iptali davasında davacının ehliyetinin olup olmadığını belirleme ve mevzuatı bu yönüyle yorumlama görevi esasen derece mahkemelerine aittir. Derece mahkemeleri, önlerindeki uyuşmazlığın niteliğini ve ilgili mevzuat hükümlerini gözönünde bulundurarak davacının dava konusu işlemin muhatabı olup olmadığını, işlemin davacının hukuki durumu üzerinde yaratabileceği etki ve sonuçlardan hareketle menfaatini ihlal edip etmediğini değerlendirirler. Bireysel başvurunun ikincilik ilkesi gereği, dava konusu edilen işlemin başvurunun menfaatini ihlal edip etmediğinin belirlenmesi noktasında Anayasa Mahkemesinin bir görevi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesinin bu hususta üstleneceği rol, derece mahkemelerinin idari işlemin bireyin menfaatini etkilemediğiyle ilgili yorumlarının mahkemeye erişim hakkına etkisini somut olayın koşulları ışığında incelemektir (bazı farklarla birlikte bkz. Levent Tütüncü, § 53).

54. Derece mahkemeleri, dava konusu edilen işlemin bireyin menfaatini ihlal edip etmediğini irdelerken ve buna dair usul kurallarını uygularken söz konusu düzenlemenin getirilmesiyle ulaşılmak istenen kamu yararı ile bireyin menfaatleri arasında adil bir denge gözetmelidir (Levent Tütüncü, § 54).

55. Bu kapsamda bireyin hukuki durumu üzerinde birtakım etki ve sonuçlar doğurduğu, dolayısıyla hak ve menfaatlerini etkilediği çok açık olan bir idari işlemi yargı mercileri önünde uyuşmazlık konusu etme olanağından yoksun bırakılması bu konuda mahkemeye erişimini imkânsız hâle getirebileceğinden ölçülülük ilkesini zedeleyebilir (Levent Tütüncü, § 55).

(b) İlkelerin Olaya Uygulanması

56. Bireysel başvuruya dayanak olan davada uyumsuzluk konusu, bir vakfın *mazbut vakıflar arasına alınmasına* ilişkin işlemdir. Mahkeme, başvurucunun dava konusu işlemin muhatabı olan vakıf olmadığı gerekçesiyle ehliyet yönünden davanın reddine karar vermiştir.

57. Somut olaydaki müdahalenin *elverişliliğini* veya *gerekliliğini* değerlendirmeyi gerektirir bir durum bulunmayıp ölçülülüğünün değerlendirilmesi bakımından asıl önem taşıyan ölçüt *orantılılıktır*. Bu itibarla uygulanan tedbirle başvurucuya aşırı ve orantısız bir külfet yüklenip yüklenmediğinin tespiti gerekmektedir.

58. Başvurucu vakıf, merkezi Kudüs'te bulunan ve Kudüs Ermeni Patrikliği tarafından idare edilen tek bir vakfın bulunduğunu ve başka bir vakıf olmadığını öne sürmüştür.

59. Başvurucunun dayandığı belgelerden olan İstanbul Ermeni Patrikliğinin 23/7/2013 tarihli yazısında, Maryakop Ermeni Manastırının Dünya'da sadece Kudüs'te olduğu ve Kudüs Ermeni Patrikliği tarafından yönetildiği belirtilmiştir. Dışişleri Bakanlığına yazılan yazı üzerine gönderilen cevap ekindeki notta ise İstanbul'da bulunan kilisenin ayrı bir vakfı olup olmadığı belirtilmemiş, ancak Kudüs'te bulunan vakfın Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren fermanlarla verilen izinler çerçevesinde faaliyet gösterdiği açıklanmış ve Kudüs'teki vakıfla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

60. Bunun yanında başvuruya konu dava dosyasına sunulan ve dava konusu idari işlemin dayanağı olan Genel Müdürlükçe düzenlenen denetim raporunda, Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfının Kudüs'e bağlı olduğu ve 1322 tarihli ilamla Kudüs'teki Maryakop Ermeni Kilisesi fukarasına yardım etmek için kurulduğu belirtilmiştir. Raporunda ayrıca Kudüs Ermeni Patrikliği tarafından vakfın idaresi hususunda İstanbul Kumkapı'daki Ermeni Patrikhanesi Hukuk Müşavirine vekâletname verildiği ifade edilmiştir. İdare ve derece mahkemeleri vakfın Hicri 1246 tarihli hüccette yer aldığını belirtmiş, ancak idarenin düzenlettirdiği raporda bu defa söz konusu vakfın 1322 tarihinde kurulduğu belirtilmiştir.

61. Diğer taraftan idari işlemin muhatabı olan vakfın işlerinin bir vekâletname çerçevesinde İstanbul Ermeni Patrikliği bünyesinde görev yapan bir avukat tarafından yürütüldüğü görülmektedir. 1322 tarihli hüccette de "*Kudüsü Şerif Ermeni Patrikliği Dersaadet vekili*", "*Kudüsü şerifte vaki Maryakop Manastırına merbut*", "*Kudüsü Şerifte kain Ermeni milletine mahsus Maryakop kilisesinde bulunan ... vakfının mütevellisi*" gibi ifadeler kullanılmaktadır.

62. Buna göre olayda gerçekten de iki ayrı vakfın bulunup bulunmadığı ve başvurucunun davaya konu idari işlemin muhatabı olup olmadığı hususundaki belirsizliğin bütün açıklığıyla giderilemediği görülmektedir. Dolayısıyla başvurucunun dava konusu idari işlemin muhatabı vakıf olup olmadığı hususunda derece mahkemelerince yeterli bir araştırma yapılmadan davanın ehliyet yönünden reddi yönünde karar verildiği sonucuna varılmıştır. İdarenin ve başvurucunun sunduğu kayıt ve belgeler ile özellikle dava konusu idari işlemde önce söz konusu vakfın işlerinin yürütülme süreçleri ve tarihçesi incelenerek başka bir vakfın mevcut olup olmadığının bütün ilgili kurum ve kuruluşlardan araştırılmak suretiyle bu belirsizliğin giderilmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde başka bir vakfın mevcut olup olmadığı ilgili ve yeterli bir araştırma ile kesin olarak tespit edilmeden davanın ehliyet yönünden reddedilmesi başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklemektedir.

63. Bu sebeple başvurunun mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna varılmıştır.

64. Açıklanan gerekçelerle başvurunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

B. Mülkiyet Hakkının İhlal Edildiğine İlişkin İddia

65. Başvurucu idare tarafından mazbut vakıflar arasına alınması ve taşınmazlarından yoksun bırakılması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

66. Somut başvuruda davanın ehliyet yönünden reddedilmesinin Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği sonucuna varıldığından başvurunun mülkiyet hakkının ihlali iddiası çerçevesinde ileri sürdüğü diğer şikâyetler hakkında bu aşamada ayrıca değerlendirme yapılmasına gerek olmadığına karar verilmesi gerekir.

C. 6216 Sayılı Kanun'un 50. Maddesi Yönünden

67. 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları şöyledir:

“(1) Esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir...”

(2) Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.”

68. Bireysel başvuru kapsamında bir temel hak ve hürriyetin ihlal edildiğine karar verildiği takdirde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırıldığından söz edilebilmesi için temel kural, mümkün olduğunca eski hâle getirmenin, yani ihlalden önceki duruma dönülmesinin sağlanmasıdır. Bunun için ise öncelikle devam eden ihlalin durdurulması, ihlale konu kararın veya işlemin ve bunların yol açtığı sonuçların ortadan kaldırılması, varsa ihlalin sebep olduğu maddi ve manevi zararların giderilmesi, ayrıca bu bağlamda uygun görülen diğer tedbirlerin alınması gerekmektedir (*Mehmet Doğan* [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018, § 55).

69. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmeden önce ihlalin kaynağının belirlenmesi gerekir. Buna göre ihlal; idari eylem ve işlemler, yargısal işlemler veya yasama işlemlerinden kaynaklanabilir. İhlalin kaynağının belirlenmesi uygun giderim yolunun belirlenebilmesi bakımından önem taşımaktadır (*Mehmet Doğan*, § 57).

70. İhlalin mahkeme kararından kaynaklandığı durumlarda 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrası ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca kural olarak ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapılmak üzere kararın bir örneğinin ilgili mahkemeye gönderilmesine hükmedilir (*Mehmet Doğan, § 58*).

71. Buna göre; Anayasa Mahkemesince ihlalin tespit edildiği hâllerde yargılamanın yenilenmesinin gerekliliği hususundaki takdir derece mahkemelerine değil ihlalin varlığını tespit eden Anayasa Mahkemesine bırakılmıştır. Derece mahkemeleri ise Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında belirttiği doğrultuda ihlalin sonuçlarını gidermek üzere gereken işlemleri yapmakla yükümlüdür (*Mehmet Doğan, § 59*).

72. Bu bağlamda derece mahkemesinin öncelikle yapması gereken şey, bir temel hak veya özgürlüğü ihlal ettiği veya idari makamlar tarafından bir temel hak veya özgürlüğe yönelik olarak gerçekleştirilen ihlali gideremediği tespit edilen önceki kararını kaldırmaktır. Derece mahkemesi, kararın kaldırılmasından sonraki aşamada ise Anayasa Mahkemesi kararında tespit edilen ihlalin sonuçlarını gidermek için gereken işlemleri yapmak durumundadır (*Mehmet Doğan, § 60*).

73. Başvurucu, başvuruya konu yargı kararının iptal edilmesi talebinde bulunmuştur.

74. Yeterli araştırma yapılmadan davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna varıldığından, somut başvuruda ihlalin mahkeme kararından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

75. Bu durumda mahkemeye erişim hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmaktadır. Buna göre yapılacak yeniden yargılama ise 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Bu kapsamda derece mahkemelerince yapılması gereken iş, öncelikle ihlale yol açan mahkeme kararının ortadan kaldırılması ve nihayet ihlal sonucuna uygun yeni bir karar verilmesinden ibarettir. Bu sebeple kararın bir örneğinin yeniden yargılama yapılmak üzere Ankara 15. İdare Mahkemesine (E.2012/1162, K.2013/1751) gönderilmesine karar verilmesi gerekir.

76. Dosyadaki belgelerden tespit edilen 239,50 TL harç ve 2.475 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 2.714,50 TL tutarındaki yargılama giderinin başvurucuya ödenmesine karar verilmesi gerekir.

VI. HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle;

A. Mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın KABUL EDİLEBİLİR OLDUĞUNA,

B. Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE,

C. Mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın bu aşamada ayrıca incelenmesine YER OLMADIĞINA,

D. Kararın bir örneğinin mahkemeye erişim hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Ankara 15. İdare Mahkemesine (E.2012/1162, K.2013/1751) GÖNDERİLMESİNE,

E. 239,50 TL harç ve 2.475 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 2.714,50 TL yargılama giderinin BAŞVURUCUYA ÖDENMESİNE,

F. Ödemenin, kararın tebliğini takiben başvurunun Hazine ve Maliye Bakanlığına başvuru tarihinden itibaren dört ay içinde yapılmasına, ödemede gecikme olması hâlinde bu sürenin sona erdiği tarihten ödeme tarihine kadar geçen süre için yasal FAİZ UYGULANMASINA,

G. Kararın bir örneğinin Adalet Bakanlığına GÖNDERİLMESİNE 12/9/2019 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

Başkan y.
Recep KÖMÜRCÜ

Üye
M. Emin KUZ

Üye
Rıdvan GÜLEÇ

Üye
Recai AKYEL

Üye
Yıldız SEFERİNOĞLU